
ПРОГЛАД

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2012 (год. XXI), ISSN 0861-7902

РЕЦЕНЗИИ

ЕДНО ЗАКЪСНЯЛО ЗАВРЪЩАНЕ

A BELATED COMEBACK

Марина Младенова. *Елена Мутева 1829–1854. Едно закъсняло завръщане. (С издание на творбите на Елена Мутева, подготвено от М. Михайлова.),* София: Артграф, 2012, 319 с.

158 години след смъртта на Елена Мутева най-сетне излиза книга за тази забележителна българка¹. Автор е Марина Младенова, която в продължение на десетилетия събира сведения за първата българка, посветила дните си на книжовен труд.

Елена Мутева живее само 25 години и за това време успява да впише името си в историята на българската литература като първа поетеса; първа преводачка; първа фолклористка. Като първата българска интелектуалка. Онова, което е още по-значимо от гледна точка на създаването на модерна творческа среда, обаче е, че Елена Мутева е музата, вдъхновила първия новобългарски поет Найдено Геров. Не по-малко забележителен е и фактът, че едва 15 годишна тя успява да впечатли както със своята девича миловидност, така и с филологическия и политическия си усет един професор, решил се на рискована командировка из Османската империя с презумпцията, че е в състояние да мотивира и реализира българо-сръбска езикова уния. След срещата си с Елена Мутева той долавя несъстоятелността и безперспективността на това намерение.

За да създадем поне бегла представа за направеното от Марина Младенова, трябва да кажем, че нейната книга се състои от

няколко книги. Това е отразено както в композицията, така и в графиката.

Монографията е разделена на два големи дяла, наречени Книга първа и Книга втора. Книга първа е организирана в три части, като първата и последната са разказ за пътя на авторката към темата на живота ѝ и за усилията да събуди спомена за възрожденката. Развълнуван и често трогателен разказ за предаността и упорството, с които Марина Младенова е вървяла в продължение на години по следите на Елена Мутева и нейния род и с които е търсила съмишленици за връщането им в паметта на потомците. Именно желанието за пореден път да провокира интерес – този път към 160-тата годишнина от превода на „Райна, българска царкиня“, която се навършва през 2012 г., и към 160-тата годишнина от смъртта на преводачката, която се навършва през 2014 г., кара М. Младенова да поднови работата си по темата и да подготви монографията „Елена Мутева 1829–1854. Едно закъсняло завръщане“.

В центъра на Книга първа са подредени и коментирани биографичните факти и догадки, проследени са перипетиите, през които преминава знанието за рода Мутеви, направена е цялостна характеристика на книжовните занимания на Елена Мутева, вникнато е с дълбоко вчувстване в контекста на времето. Тук са достигналите до нас, неуморно издирвани през годините и систематизирани сведения за семейството на Елена Мутева – баби и дядовци, чичовци и вуйчовци, братя и племенници. М. Младенова полага усилия не само да се рови из изследвания и архиви, но и да пътува до Киев, Одеса и Болград, да кореспондира с различни институции в България и по света, да се среща с десетки хора, които биха могли с нещичко да обогатят вече събраното.

Книга първа включва отделни очерци за „бащиния и майчин род“ и за всеки от тримата братя на Елена Мутева. „Останала рано без родители – подчертава авторката – Елена расте с братята си – с техните приятели и книги, с техните проблеми и планове“ (с. 28). Много редове са отделени на наричания от съвременниците си „дълбокоучен“ най-голям брат Димитър Мутев, като не само са събрани и коментирани често противоречивите и неясни сведения за различните периоди в животът му. Чрез сътвореното от Димитър

Мутев в книгата фактически е изграден и образът на Болград – един от важните задгранични центрове на българската култура през XIX в.

Макар че е трудно да се степенуват постиженията на М. Младенова, с особена важност се открояват страниците, посветени на книжовните занимания на Елена Мутева. Вниманието е насочено към проявите ѝ като „първата българска фолклористка“, „първата българска поетеса“ и „първата българска преводачка, строител на новия литературен език“. Всяка от тези части носи общите за цялото качества – много внимателно, компетентно и с отчитане на всички гледни точки представяне на съответния проблем. Но именно тук проличава категорично и една друга особеност на изследователката Марина Младенова – нейната максимално търсена обективност, прецизирането на детайлите, недопускането обсебилият я за толкова години образ на Елена Мутева да притъпи безпристрастното интерпретиране на наличните факти. Пример за това можем да потърсим в почти детективското разчитане и на най-дребните нюанси при търсенето на авторството на стихотворението „Тиха нощ, свята нощ“ – сравнително късно открито, но твърде бързо приписано на първата ни поетеса. Въпреки цялата любов и преклонение, с които е изпълнена, М. Младенова не позволява на чувствата да я ръководят при проучването ѝ. Като запазва документално-позитивисткия характер на своя труд, тя заключава: „последната дума ... ще има един специален, детайлизиран, задълбочен анализ на изследователи, познаващи отблизо творбите на първите наши стихотворци“ (с. 114). Само ще кажа, че това не е единственият случай, в който изследването подтиква читателя към продължаване на направеното.

Ето защо тук искам към издиреното от авторката да добавя факт, който на мен самата стана известен едва след отпечатването на книгата ми за Одеса в българската история и литература на XIX в., но който вероятно уточнява както годината на раждане, така и времето на кончината на един от братята Мутеви – Никола. Марина Младенова е събрала немногобройните сведения, повечето от които всъщност догадки, за Никола Мутев. Сигурното, с което до този момент разполагаме, е единствено уточнението, направено от Н. Барсов през 1895 г., че след като завършва първи курс на Ришельовския лицей, през 1840 г. Никола Мутев заминава за Италия да учи

музика. От статия пък в чешкото списание „Пражки новини“ става ясно, че към 1853 г. Н. Мутев, „който учил живопис (sic!) в Рим“, вече не е между живите. Непознаващ тази информация, която е оповестена едва през 1963 г. от чешката изследователка В. Бехиньова, през 1952 г. историкът на българската музика А. Андреев развива една привлекателна, но невярна история за впечатляващи постижения на Никола Мутев като пръв български композитор.

От списък на погребани в некатолическото гробище за чужденци „Testaccio“ в Рим, научаваме, че на 14/27 април 1841 г. на 19 години във Вечния град е намерил смъртта си Никола Мутев, молдавски поданик и търговец². Последните думи биха могли да разколебаят идентифицирането на този младеж с брата на Елена Мутева. Но от друга страна, бихме могли да намерим и достатъчно аргументи в полза на хипотезата, че в „Testaccio“ почива именно той.

Ако приемем, че сведението се отнася за единия от братята Мутеви, можем да допуснем, че Никола се е отправил към Италия не толкова заради музикални интереси, колкото – подобно на други българи по това време – да търси облекчение от туберкулозата, която е бич за цялото му семейство. Тази информация би могла да се съпостави и с установеното от М. Младенова, че – както ѝ пишат от Рим по повод на нейно запитване, „по времето, когато е живял Никола Мутев, не са съществували още нито Консерваторията ... нито курсовете по различни музикални предмети към Академията ...“ (с. 57).

Наред с това, ако приемем, че този надгробен паметник е на брата на Елена Мутева, за пръв път можем да установим, че той се е родил в периода между април 1821 и април 1822 г. Тази информация косвено потвърждава казаното от Н. Барсов, тъй като е реалистично Никола Мутев да е бил на 18 г., когато завършва I курс на лицей.

В Книга втора на труда на М. Младенова са публикувани с внимателно осъвременен правопис всички книжовни прояви на Елена Мутева. Тази част, която е титулувана „Събрани творби“, се открива с уточнението, че е осъществена с помощта на Марина Михайлова. Като отчетем посоченото на с. 168, че подготовката на това издание е направена под научното ръководство на Олга Младенова, а сред художниците, опитали да си въобразят образа на Елена Мутева, е и

Дарина Младенова, виждаме как през годините Марина Младенова е предала своята страст към темата „Елена Мутева“ и на младите жени в семейството.

Книга втора прави достъпни за днешния читател преводите на Елена Мутева на „Райна, българска царкиня“ и „Турски приказки“ и стихотворенията „Бог“, „Басня“ и „Рождество Христово“, поставено в раздел „Предполагаеми творби“. Както е отбелязано на с. 165, „при нормализирането на правописа на изданието сме се стремили да запазим звученето на оригиналния текст“, но и „да бъде улеснено възприемането на произведенията на Елена Мутева от съвременния читател“.

В този подход за пореден път се проявява патосът, който е родил разглежданото изследване – желанието знанието за Елена Мутева да стигне до „съвременния читател“.

Като един следващ блок в книгата е обособена част от 58 Приложения, заемащи 40 страници. Тук са събрани снимки от Калюфер и Одеса на места, свързани с Елена Мутева и нейния род, а също факсимилета на книги и дисертации, на покани и афиши, хронология на живота на Ел. Мутева, списъци на девическите училища в Одеса и още друга най-разнообразна документална информация. В този раздел е включена и известната фотография на Димитър Мутев – единственият от големия род Мутеви, чийто облик познаваме.

Желанието да си представи как е изглеждала Елена Мутева е познато на всеки, който се е докосвал до тази забележителна жена. Помня как жадно ме разпитваха одеските ми български приятели наистина ли няма нейн портрет. Това желание е водило и М. Младенова, която е събрала шест „рисушки по въображение“, направени между 1959 и 2012 г. от различни художници, включително и от невръстната ѝ тогава внучка. Тези портрети са украсили корицата на книгата.

Тъй като М. Младенова си е поставила благородната цел да издири всичко, свързано с обекта на нейното изследване, тук искам да съобщя и за още една „рисушка по въображение“, която ми е известна и която изпълнява много важна роля – именно такава си

представят Елена Мутева българчетата в Молдова след 2001 г. Този въобразен портрет на първата българска поетеса е нарисуван от бесарабския художник Петър Томов и е поместен на с. 23 в съставения от поета Нико Стоянов „Учебник по родолюбие“. Това е антология на бесарабската българска поезия от XIX и XX век, издадена в Кишинев от Департамента за национални отношения и функциониране на езиците в Република Молдова и предназначен за училищата на бесарабските български деца. Освен чрез портрета, в антологията Елена Мутева е представена с кратка биографична справка и с трите стихотворения, свързвани с нейното име.

Монографията за Елена Мутева завършва с бележки и със списък на цитираната литература. Тези части имат самостоятелна и допълваща общата картина стойност. Бележките, които са общо 239, в почти всички случаи прерастват в по-кратки или по-разгърнати етюди и допълнения към основната тема. В библиографията, която обема 10 страници, са включени изследвания и документални източници на няколко езика.

В заключение ще подчертая, че книгата на Марина Младенова не само събира, систематизира и интерпретира всичко, известно до този момент за Елена Мутева и нейните близки. Авторката успява с неуморна упоритост да добави нови щрихи към това знание. В един случай това е откриването на смъртния акт, което променя и прави още по-впечатляваща хронологията на нейния живот. В друг случай това е акцентирането върху стихотворните фрагменти в „Райна, българска царкиня“, което значително увеличава количеството на познатите стихотворни опити. В трети случай именно благодарение на дълбокото лично преживяване на събитията от живота на Елена Мутева М. Младенова строи един вълнуващ и сложен сюжет за интимните преживявания на Найден Геров, като превръща стиховете му в силно въздействащ разказ за непознати и сякаш неподозирани страни от вътрешния живот на българина преди средата на XIX в.

Освен всичко друго, книгата на Марина Младенова се отличава с лек и увлекателен език, в който добросъвестното отчитане на фактите се съчетава с развълнувания глас на влюбената в своя

обект авторка. А това прави от книгата „Елена Мутева 1829–1854. Едно закъсняло завръщане“ освен информативно и увлекателно четиво.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Младенова, М.** Елена Мутева 1829–1854. Едно закъсняло завръщане. С издание на творбите на Елена Мутева, подготвено от М. Михайлова. Изд. Артграф. С., 2012.

² <http://www.bessarabia.ru/necro-p.htm>

Елена Налбантова